

تجربه‌نگاری سیاستگذاری فرهنگی در کشورهای شمال آفریقا

ترجمه: بررسی تطبیقی سیاستگذاری فرهنگی در الجزایر،
تونس، مغرب و مصر با تأکید بر بودجه فرهنگی، تمرکززدایی
و تبادل فرهنگی
اثر عمار کساب و دنیا بن سلیمان

معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی
دفتر: مطالعات فرهنگی

کدموضوعی: ۲۷۰
شماره مسلسل: ۱۴۹۱۵
تیرماه ۱۳۹۵

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده.....
۲.....	مقدمه.....
۳.....	۱. الجزائر.....
۱۰.....	۲. تونس.....
۱۵.....	۳. مغرب.....
۲۶.....	۴. مصر.....
۳۵.....	تحلیل تطبیقی و نتیجه گیری.....
۴۱.....	منابع و مآخذ.....

تجربه‌نگاری سیاستگذاری فرهنگی در کشورهای شمال آفریقا

چکیده

گزارش حاضر، ترجمه گزارش «بررسی تطبیقی برخی جنبه‌های سیاستگذاری فرهنگی در الجزایر، تونس، مغرب و مصر» است. دنیابن سلیمان و عمار کساب، نویسندگان این گزارش، سیاستگذاری فرهنگی در چهار کشور مذکور را براساس بودجه‌های فرهنگی، تمرکززدایی فرهنگی و تبادل فرهنگی، مطالعه و مقایسه کرده‌اند. منظور از تمرکززدایی فرهنگی در اینجا، فرآیندهایی است که تمرکز مدیریت فرهنگی را از پایتخت کشور، خارج و در مناطق توزیع می‌کنند. نویسندگان در مطالعه سیاستگذاری هر کشور، به رشد بودجه فرهنگ از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ پرداخته‌اند، سهم بخش‌های مختلف مدیریت فرهنگی را از بودجه کشور بررسی کرده‌اند، گزارشی از توزیع اختیارات و نحوه همکاری بین بخش‌های مختلف در اداره حوزه فرهنگ به دست داده‌اند و در نهایت به تبادل فرهنگی و هنری هر کشور با همسایگانش توجه کرده‌اند.

مقدمه

شمال آفریقا با برخورداری از موقعیت استراتژیک جغرافیایی مناسب و با وسعت تاریخی‌ای که نشان‌دهنده تلاقی جمعیت زیاد در این منطقه است، اندکی بیش از ۶ میلیون کیلومتر امتداد دارد و اجمالاً تعداد ساکنین آن به ۱۶۷ میلیون و ۷۹۸ هزار و ۱۴۴ نفر می‌رسد. این سرزمین توسط دریای مدیترانه و صحرای بزرگ و اقیانوس اطلس احاطه شده و از پنج کشور الجزایر، لیبی، تونس، مغرب و مصر تشکیل شده است.

با اینکه این کشورها در یک منطقه واقع شده‌اند، سرگذشت‌های مختلفی دارند. این کشورها در دوره جدید، با کسب استقلال و تشکیل دولت‌های مقتدر، از یکدیگر متمایز شده‌اند، مرزهای معین و سیاست‌های فرهنگی ملی مخصوص به خود دارند. اما با وجود همه این تمایزها، در حوزه فرهنگ، به‌خصوص در قسمت غرب این منطقه نقاط مشترکی وجود دارد.

درباره سیاست‌های فرهنگی در شمال آفریقا، پژوهش‌هایی انجام شده که در بعضی سال‌ها نیز منتشر شده است، اما این پژوهش‌ها، مسئله را به شکل تطبیقی مورد مطالعه قرار نداده‌اند، بنابراین نتایجی راهبردی برای دولت‌ها، در مورد اداره بخش فرهنگ به همراه نداشته است.

بنابراین، برای انجام چنین پژوهشی، تصمیم داریم سیاست‌های فرهنگی چهار کشور الجزایر، مصر، مغرب و تونس را از سه بُعد، یعنی: ۱. بودجه‌های فرهنگی، ۲. تمرکززدایی فرهنگی، ۳. تبادل فرهنگ میان این کشورها، مورد بررسی نظام‌مند قرار دهیم. این بررسی با یک تحلیل تطبیقی، به اتمام می‌رسد.

۱. الجزایر

الجزایر از جمله کشورهای شمال آفریقا است که در سال ۱۹۶۲ میلادی مستقل شد. تعداد ساکنین آن به ۳۷/۱ میلیون نفر می‌رسد که این جمعیت در مساحت ۲,۳۸۱,۷۴۱ کیلومترمربع زندگی می‌کنند. الجزایر از حیث مساحت، بزرگ‌ترین کشور قاره آفریقا و چهارمین کشور ثروتمند این قاره بعد از آفریقای جنوبی، نیجریه و مصر به شمار می‌آید که درآمد سالیانه آن در سال ۲۰۱۰ میلادی به ۱۸۳/۴ میلیارد دلار رسیده است.

[در این کشور] بخش فرهنگ توسط وزارت فرهنگ اداره می‌شود که در ترسیم استراتژی فرهنگی ملی، جایگاه بالایی را در نظر دارد. وزارت فرهنگ مجموعه‌ای از سازمان‌های [مرکزی] و ادارات فرعی است که فعالیت‌های فرهنگی را در سطح ملی سامان می‌دهند و همه این مراکز و ساختارهای بزرگ فرهنگی به‌طور مستقیم زیر نظر وزارت فرهنگ، طبق استراتژی اعلامی این وزارت در سطح ملی یا منطقه‌ای اداره می‌شوند. از سوی دیگر، قدرت‌های محلی (استانداری‌ها و شوراهای شهرها) نیز در اداره بخش فرهنگ مشارکت دارند.

۱-۱. بودجه فرهنگ

بعد از آن‌که ارتباطات و فرهنگ به مدت یک دهه وزارتخانه‌ای مشترک داشتند، در سال ۲۰۰۵، حکومت الجزایر، یک وزارتخانه مستقل برای فرهنگ اختصاص داد. از همان سال بودجه‌های فرهنگی به‌طور قابل توجهی افزایش یافت. این ازدیاد ناشی از بودجه‌های ویژه‌ای بود که دولت الجزایر برای برپایی جشن‌های بزرگ فرهنگی اختصاص می‌داد.

بعدها در سال ۲۰۱۱ (همان سالی که شهر تلمسان به‌عنوان پایتخت فرهنگ اسلامی تعیین شد) بودجه فرهنگ، به یک سطح تاریخی، یعنی ۴۵۲ میلیون دلار رسید که این مبلغ بیشترین میزان در منطقه عربی و حتی آفریقا بود. با وجود اینکه دومین جشن بزرگ آفریقا در سال ۲۰۰۹ در پایتخت الجزایر برگزار شد، بودجه فرهنگ ۳۶۰ میلیون دلار بوده است. با دقت در تخصیص بودجه طی ده سال اخیر می‌توان پی برد تنها در دو سال (یعنی سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۱) میزان بودجه در سطح یک درصدی است که سازمان یونسکو توصیه کرده است (جدول ۱).

در سال ۲۰۱۲ بودجه کاهش پیدا کرد و اگر در جدول زیر رقم بیشتری نسبت به سال قبل مشاهده می‌شود به‌دلیل این است که قسمتی از آن اختصاص به برپایی جشن بزرگ پنجاهمین سال استقلال الجزایر دارد، درحالی که هیچگاه این مقدار پرداخت نشد.

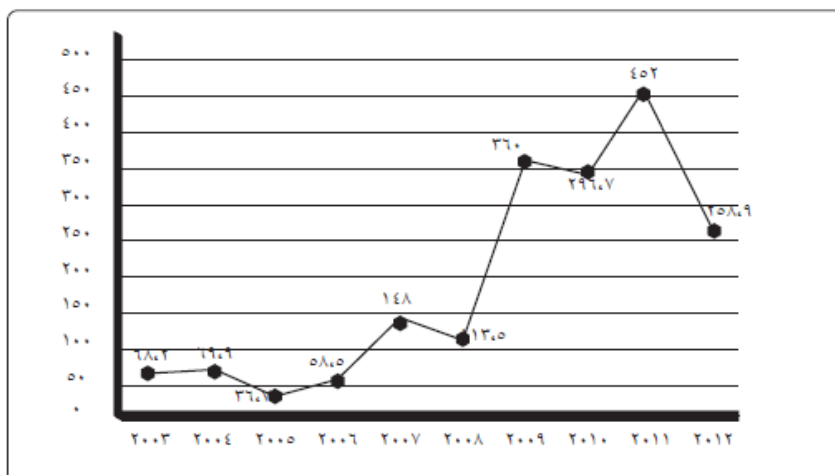
جدول ۱. رشد بودجه فرهنگ در الجزایر در فاصله سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲

سال	بودجه فرهنگ (میلیون دلار)	درصد رشد	بودجه دولت (میلیون دلار)	سهم بودجه فرهنگ از بودجه دولت (درصد)
۲۰۱۲	۲۵۸/۹	-۴۳	۴۸۸۸۲/۴	۰/۵۳
۲۰۱۱	۴۵۲	۵۲	۳۴۹۵۸/۹	۱/۲۹
۲۰۱۰	۲۹۶/۷	-۱۸	۳۵۴۷۴/۹	۰/۸۴
۲۰۰۹	۳۶۰	۲۱۷	۳۲۴۲۱/۷	۱/۱۱
۲۰۰۸	۱۱۳/۵	-۲۳	۱۹۸۶۹/۴	۰/۵۷
۲۰۰۷	۱۴۸	۱۵۳	۱۵۶۴۱/۳	۰/۹۵
۲۰۰۶	۵۸/۵	۵۹	۱۳۹۷۷/۰	۰/۴۲
۲۰۰۵	۳۶/۷	-۴۷	۱۲۷۲۲/۶	۰/۲۹

سال	بودجه فرهنگ (میلیون دلار)	درصد رشد	بودجه دولت (میلیون دلار)	سهم بودجه فرهنگ از بودجه دولت (درصد)
۲۰۰۴	۶۹/۹	۲	۱۲۱۴۴/۲	۰/۵۸
۲۰۰۳	۶۸/۲	—	۱۱۲۰۱/۱	۰/۶۱

نمودار ۱. رشد بودجه فرهنگ در الجزایر در سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲

۲-۱. تمرکززدایی

از سال ۱۹۶۲ یکی از بزرگترین مشکلاتی که بخش فرهنگ در الجزایر با آن مواجه است، تفاوت میان مناطق مختلف کشور در برخورداری از فضاهای فرهنگی است. در واقع با وجود تلاش‌هایی که از دهه هفتاد قرن بیستم مبنی بر تمرکززدایی در ساخت فضاهای فرهنگی صورت گرفته است، لکن اکثر فعالیت‌های فرهنگی از زمان استقلال این کشور در پایتخت الجزایر انجام می‌گیرد.

در سال ۱۹۷۴، دولت تشکیلاتی را برای تبلیغات، اطلاع‌رسانی و فرهنگ در سه ایالت الجزیره، وهران و قسطنطنیه ایجاد کرد. در حقیقت این اقدام، اولین حرکت ملی برای تمرکززدایی از وزارت فرهنگ در این کشور است (تصمیم وزرا در ۱۸ اکتبر ۱۹۷۴). در سال ۱۹۹۲ این تجربه با ایجاد ادارات فرهنگ و ارتباطات در همه ایالت‌ها، گسترش یافت (فرمان اجرایی شماره ۹۲-۲۸۱ صادره در ۶ ژوئن ۱۹۹۲) و در سال ۱۹۹۴، ادارات فعلی فرهنگ جایگزین آنها شدند (فرمان اجرایی ۹۴-۴۱۴ صادره در ۲۳ نوامبر ۱۹۹۴). در ۱۲ آگوست ۲۰۰۳ امتیازات مدیران ادارات فرهنگ گسترده‌تر شد. لذا [می‌توان گفت] نتیجه آن تصمیم‌گیری در سال ۱۹۷۴ مبنی بر تمرکززدایی، ایجاد مراکز فرهنگی در کل ایالات کشور بود (بخشنامه شماره ۷۴-۲۴۴ صادره در ۶ دسامبر ۱۹۷۴).

با وجود تلاش‌هایی که در دهه هفتاد قرن بیستم مبنی بر تمرکززدایی (به‌خصوص در عرصه تئاتر) صورت گرفت، ولی همچنان پایتخت این کشور به‌عنوان بزرگترین قطب فرهنگی مطرح بود و سایر ایالات به‌غیر از ایالات بزرگ (وهران، عنابه و قسطنطنیه) از بی‌حرکی فرهنگی شدیدی رنج می‌بردند.

تا آنجا که به تمرکززدایی از خدمات فرهنگی مربوط می‌شود، دولت ادعا می‌کند حضور خود را در سطح منطقه‌ای از طریق ۴۸ شعبه از ادارات فرهنگ در ۴۸ ایالت الجزایر توسعه داده است.

ادارات فرهنگ، نهادهای عمومی‌ای بودند که در سال ۱۹۹۴ ایجاد شدند. از نظر ساختاری، این نهادهای خدماتی که مسئول ارائه خدمات فرهنگی‌اند، به شکل سازمان‌هایی در سطح ایالت‌ها سامان‌دهی شدند. این ادارات شامل چهار بخش‌اند که از

جمله می‌توان به دفتر هنر و ادبیات و دفتر میراث فرهنگی اشاره کرد. مدیران ادارات، با حکم ریاست جمهوری به پیشنهاد وزیر فرهنگ تعیین می‌شوند که هر کدام نماینده دولت در آن ایالت هستند.

ادارات فرهنگ به‌طور مستقیم توسط وزارت فرهنگ تأمین شده و در هر منطقه تأثیر بسزایی دارند. حال آنکه در پایتخت وضعیت به‌گونه دیگری است؛ اداره فرهنگ در آنجا تأثیر زیادی ندارد. این عدم تأثیر به دلیل رقابتی است که اداره مذکور از دو ناحیه با آن مواجه است: از یک سو با بسیاری از مؤسسه‌های فرهنگی ملی که از آن خود وزارت فرهنگ هستند، مواجه است و از سوی دیگر با ساختارهایی که توسط کمیته امور فرهنگی دولت الجزایر و کمیته‌های امور فرهنگی - که تابع شوراهای شهر هستند - اداره می‌شوند، و از وزارت فرهنگ استقلال تام دارند، درگیر است.

ایالت عبارت است از یک مجموعه عمومی منطقه‌ای (که یک منطقه جغرافیایی را نمایندگی می‌کند) که از یک شخصیت اعتباری و استقلال مالی برخوردار است و دو رکن اساسی دارد:

۱. مجلس شورای ایالتی، ۲. فرمانداری که رئیس‌جمهور آن را تعیین می‌کند و

نماینده او در ایالت است (دولت محلی).^۱

---

۱. توضیح مترجم: قوه مقننه الجزایر از دو مجلس تشکیل شده است: ۱. مجلس سنا (الامة) که ۱۴۴ عضو دارد و برای مدت ۶ سال توسط افراد بالای چهل سال انتخاب شده و یک‌سوم اعضای آن توسط رئیس‌جمهور و دوسوم دیگر به‌وسیله شوراهای استانی انتخاب می‌شوند. مجلس خلق ملی (المجلس الشعبي الوطني) که ۴۶۲ کرسی دارد و ۸ کرسی آن متعلق به الجزایری‌های مقیم خارج از کشور است و بقیه توسط ۴۸ استان الجزایر و برای هر ۸۰ هزار نفر یک نماینده با رأی مستقیم و برای مدت ۵ سال انتخاب می‌شوند. طبق قانون اساسی، رئیس مجلس سنا شخص دوم (بعد از رئیس‌جمهور) است که در صورت فوت رئیس‌جمهور، تا انتخابات او رئیس است. به نقل از: سایت سفارت ایران/الجزایر به آدرس: www.alger.mfa.ir

طبق ماده (۲۲) قانون دولت (شماره ۹۰-۰۸ صادر شده در ۷ آوریل ۱۹۹۰)، دولت به مجلس ایالتی دستور داده است یک کمیسیون دائمی برای پیگیری موضوعات ویژه فرهنگی تشکیل دهد. رئیس این کمیسیون، از اعضای مجلس ایالتی انتخاب می‌شود. این کمیسیون با مشاوره با اعضای مجلس ملی (که این اعضا یا با پیشنهاد رئیس مجلس ملی تعیین می‌شوند یا پیشنهاد یک‌سوم اعضای آن) تشکیل می‌شود. این شیوه تشکیل، می‌بایست انعکاس سیاست‌های مجلس ملی را در آن کمیسیون تضمین کند.

شوراهای شهرها، به شکلی ویژه، در جهت تمرکززدایی فرهنگی عمل می‌کنند. شورای شهر یک دستگاه اجرایی است که یک مجموعه منطقه‌ای را اداره می‌کند، و از شخصیت حقوقی و استقلال مالی برخوردار است؛ موضوعات فرهنگی شهری از طریق یک کمیته فرهنگی که شورای شهر آن را ایجاد می‌کند اداره می‌شوند. سیاست فرهنگی در شورای شهر تقریباً بر همان منطقه تحت اداره آن شورا، متمرکز است. شورای شهر وظیفه دارد هنرمندان محلی را حمایت کند و اقدامات لازم را برای تأسیس یا بازپس‌گیری بناهای فرهنگی انجام دهد.

ماده (۲۴) قانون شهرداری‌ها (شماره ۹۰-۸۰ صادر شده در ۷ آوریل) اشاره دارد که مجلس ملی، شهرداری‌ها را موظف کرده است که با تشکیل کمیته‌های دائمی یا موقت، به بررسی اهم مسائل فرهنگی بپردازد. در پایتخت، همه شوراهای شهر در قالب یک دایره فرهنگی با این کمیته همکاری می‌کنند و این دایره تمام زیرساخت‌های فرهنگی موجود را در حوزه‌های شهری به صورت مستقیم یا غیرمستقیم اداره می‌کند.

روابط بین وزارت فرهنگ و مقامات محلی فرهنگی پیچیده بوده و از هر ایالت نسبت به ایالت دیگر متفاوت است. در واقع، این روابط شخصی که به شکلی ویژه بر الفت

و تجانس میان مسئولان دو طرف پایه‌ریزی شده، آن دو را به همکاری با هم ترغیب می‌کند. در نتیجه ممکن است در برخی ایالات شکلی از همکاری میان اداره فرهنگی (محلی) و کمیته (مرکزی) فرهنگی را ببینیم که در سایر ایالات دیده نمی‌شود. همان‌طور که هم‌اکنون در پایتخت الجزایر مشاهده می‌شود (کساب، ۲۰۰۹).

۳-۱. تبادل فرهنگی و هنری

الجزایر با کشورهای تونس، مغرب و مصر همکاری و مشارکت دارد. یک سند همکاری فرهنگی در سال ۱۹۹۲، بین کشورهای مغرب عربی^۱ در جهت تحکیم روابط چندجانبه امضا شده است. در این سال جوایزی برای نوآوری فرهنگی در این کشورها تعیین و در سال ۱۹۹۴ انجمنی برای نویسندگان ملی تأسیس شد. لکن صحرای غربی مانع از اجرای کنوانسیون ۱۹۹۲ بین دو کشور الجزایر و مغرب در گسترش روابط سیاسی در سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۶ گردید تا اینکه در سال ۲۰۰۷ تنش‌های سیاسی بین این دو همسایه به کمترین میزان خود رسید و یک تفاهم و آشتی بین چهار کشور برقرار شد و وزرای فرهنگ این کشورها بعد از ۱۲ سال غیبت در یک کنگره گردهم آمدند و الجزایر بعد از ۱۳ سال چهار سالن نمایشگاه کتاب سازماندهی کرد و در سال ۲۰۰۹ بحث انتخاب پایتخت فرهنگی در این کشورها تمام شد.

تونس اولین کشوری است که در سال ۱۹۶۳ با الجزایر سند همکاری دوجانبه در امور فرهنگی امضا نمود و این روابط دائمی و ممتاز بوده است به‌خصوص در عرصه تبادلات هنری بین این دو کشور برای همکاری‌های فرهنگی در خلال سال‌های ۱۹۹۷-

---

۱. یعنی کشورهای شمال آفریقا که عبارتند از: موریتانی، تونس، لیبی و الجزایر.

۱۹۹۸، ۲۰۰۱-۲۰۰۲ و ۲۰۰۵-۲۰۰۶ برنامه‌هایی اجرا شده است.

اما این روابط نسبت به کشور مغرب بسیار ضعیف است و فقط در حد اینکه در هفته فرهنگی الجزایر که در مغرب برپا می‌شود از چند هنرمند دعوت به عمل می‌آید، آن هم در تعداد اندکی از هنرهای نادر.

از سوی دیگر، الجزایر در قاهره (مصر) دارای یک مرکز فرهنگی مسدود بوده که هیچ‌گونه فعالیتی ندارد، اما بخش خصوصی برای حفظ روابط هنری با تونس، مغرب و مصر تلاش می‌کند، ولی ضعف زیرساخت‌های جامعه مدنی الجزایر در عرصه فرهنگ به هنرمندان این کشور اجازه استفاده از برنامه‌های تبادل هنری و فرهنگی را نمی‌دهد. همچنین کمک‌های مالی‌ای که از خارج برای نقل و انتقال هنرمندان به این سه کشور در نظر گرفته شده، بسیار ضعیف است.

۲. تونس

مساحت کشور تونس ۱۶۳،۶۱۰ کیلومترمربع است. جمعیت این کشور ۱۰۶۷۳۸۰۰ نفر در سال ۲۰۱۱ بوده و از شمال و شرق به دریای مدیترانه و از غرب ۹۶۵ کیلومتر با الجزایر و از جنوب غربی حدود ۴۵۹ کیلومتر با لیبی مرز مشترک دارد. استقلال تونس از استعمار فرانسه در سال ۱۹۵۶ میلادی به وقوع پیوست و هم‌اکنون قدرت هشتم اقتصادی در قاره آفریقا است به‌گونه‌ای که طبق نتایج اعلام شده داخلی در سال ۲۰۱۱، درآمد این کشور ۴۸/۹ میلیارد دلار بوده است. در ژانویه ۲۰۱۱ در تونس انقلابی رخ داد که نظام حاکم ۲۳ ساله قبلی را سرنگون کرد.

بخش فرهنگ همچنان توسط وزارت فرهنگی که نماینده قدرت قبلی است مدیریت می‌شود و فقط تعدادی دوائر که در نشر هنر و فرهنگ در سطح ملی عمل می‌کنند به آن اضافه شده است. از اول انقلاب، برای بازسازی زیرساخت‌های فرهنگی در این کشور گام‌هایی برداشته شده است و لکن تا بروز ظهور نتایج اولیه این اقدامات، زمان زیادی لازم است.

۱-۲. بودجه فرهنگ

از سال ۲۰۰۳ (به‌استثنای سال ۲۰۰۹) بودجه اختصاص یافته برای فرهنگ در تونس رشد پی در پی داشته است. در سال ۲۰۰۴ این میزان نسبت به سال ۲۰۰۳، ۳۰ درصد بیشتر بوده است. یعنی ۶۷/۶ میلیون دلار و به نسبت ۰/۸۳ درصد از بودجه دولت. این میزان در سال ۲۰۱۲، به ۱۱۲/۲ میلیون دلار، یعنی بالاترین میزان در تاریخ تونس بعد از استقلال رسید. بعد از انقلاب بودجه فرهنگ ۲۷+ درصد در سال ۲۰۱۱ جهش داشته که ۱۰۷/۲ میلیون دلار اعلام شده است. گفتنی است طی ده سال اخیر (یعنی تا سال ۲۰۱۲) هیچگاه بودجه فرهنگ در این کشور به نسبت ۱ درصد که یونسکو سفارش کرده بود نرسیده است.

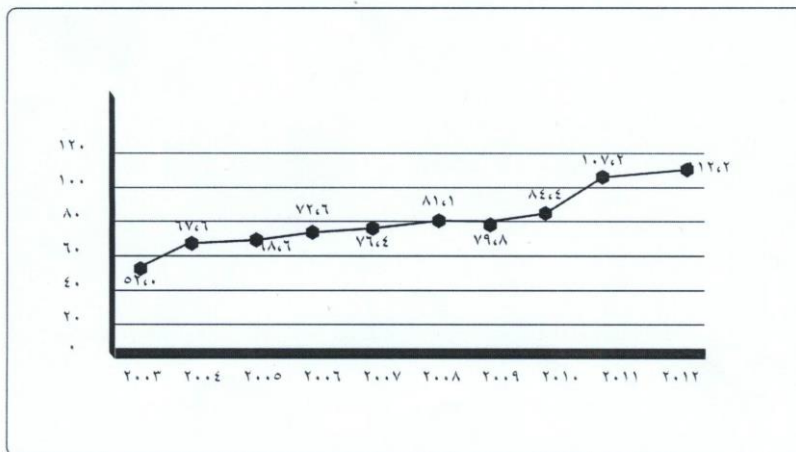
جدول ۲. رشد بودجه فرهنگ در تونس در فاصله سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲

سال	بودجه فرهنگ (میلیون دلار)	درصد رشد	بودجه دولت (میلیون دلار)	سهم بودجه فرهنگی از بودجه دولت
۲۰۱۲	۱۱۲/۲	۵	۱۵۸۳۴/۹	۰/۷۱
۲۰۱۱	۱۰۷/۲	۲۷	۱۳۳۹۴/۱	۰/۸۰
۲۰۱۰	۸۴/۴	۶	۱۱۴۸۶/۵	۰/۷۳
۲۰۰۹	۷۹/۸	-۲	۱۰۷۷۹/۲	۰/۷۴
۲۰۰۸	۸۱/۱	۶	۹۶۱۱/۴	۰/۸۴
۲۰۰۷	۷۶/۴	۵	۹۲۶۸/۷	۰/۸۲
۲۰۰۶	*۷۲/۶۵	۶	۸۴۹۰/۰	۰/۸۶
۲۰۰۵	۶۸/۶	۱	۸۰۵۷/۷	۰/۸۵
۲۰۰۴	۶۷/۶	۳۰	۸۱۳۷/۹	۰/۸۳
۲۰۰۳	۵۲/۰		۷۴۰۰/۰	۰/۷۰

* این عدد در متن اصلی گزارش ناخواناست و براساس مقایسه با دیگر اعداد جدول محاسبه و استخراج شده است.
مترجم.

نمودار ۲. رشد بودجه فرهنگ در تونس در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۲

۲-۲. تمرکززدایی

تمرکززدایی از اواسط دهه هشتاد، یکی از اهداف سیاست فرهنگی در تونس بوده است. از سال ۱۹۹۲ در تمام ۲۴ استان این کشور، نمایندگان محلی برای بخش فرهنگ تعیین شدند که وظیفه آنها هماهنگی با کمیته‌های محلی برای انجام برنامه‌های سالیانه فرهنگی بوده و خانه‌های فرهنگ و کتابخانه‌های عمومی را نیز اداره می‌کردند.

کمیته‌های فرهنگی نمونه بارز دستگاه‌های غیرمتمرکز در سطح دوائر محلی است. این کمیته‌ها در راستای پیشرفت تمرکززدایی فرهنگی در تمام سطح کشور تلاش می‌کنند، هر منطقه مدیر کمیته و اعضای آن را پیشنهاد می‌کند (بلقاسم، ۲۰۱۰). خانه‌های فرهنگ بی‌شک از جمله تشکیلاتی هستند که بیشترین تأثیر را در رسیدن به توازن فرهنگی در کشور دارند.

تعداد ۲۱۵ خانه فرهنگ در تمام سطح کشور تونس وجود دارد که به این تعداد

۳۸۱ کتابخانه عمومی و ۵ مرکز برای فعالیت هنرهای تئاتر و سینما و ۱۹ مؤسسه برای موسیقی و رقص و ۴ مرکز و مجتمع فرهنگی و هنری اضافه می‌شود.

شورای وزیرای حکومت انتقالی، پیش‌نویس قانونی را در اکتبر ۲۰۱۱ به وزیر فرهنگ تقدیم کرد که در آن اداره مستقیم تمامی مؤسسات عمومی - فرهنگی را به‌عهده این وزارتخانه قرار می‌داد. منظور حکومت انتقالی از این پیش‌نویس، حمایت و پشتیبانی از مجموعه‌های فرهنگی برای افزایش فعالیت‌های فرهنگی به‌ویژه در مناطق محروم این کشور بود، لکن کارهای مختلف در سطح دولت به‌خصوص توزیع نسبی خانه‌های فرهنگ در سراسر کشور، مانع از تمرکززدایی فعال در این بخش شد، به‌گونه‌ای که مناطق مرزی از رشد فرهنگی و هنری محروم شدند.

قبل از انقلاب، اگر از سوی اهالی مناطق محروم مطالبه‌ای انجام می‌گرفت، کابینه دولت سابق به‌طور مستقیم وارد عمل می‌شد و از برنامه‌های فرهنگی در آن مناطق حمایت می‌کرد، لذا دو خانه فرهنگ در قفصه (یکی از استان‌های شمالی) و القصرین (یکی از استان‌های جنوبی) ایجاد کرده بود و تمام تلاش خود را برای مشارکت با مؤسسات فرهنگی و مجامع و انجمن‌ها و همه اعضای جامعه مدنی به‌عمل می‌آورد، اما این کار خیلی با تأخیر انجام شده بود. بعد از انقلاب، حکومت جدید انتقالی در راستای مسئله تمرکززدایی یک سازوکار مناسب برای پاسخگویی به احتیاجات اهالی مناطق محروم تعیین کرد.

۲-۳. تبادل فرهنگی و هنری

تونس، از زمان استقلال، به برقراری روابط فرهنگی با همسایگان خود در شمال آفریقا اقدام کرده و این روابط در اولویت کاری بوده است. این میل به برقراری ارتباط، در چارچوب سیاست‌های رئیس‌جمهور سابق «بورقیبه» بوده است چراکه وی برای رشد و تکامل منطقه شمال آفریقا اولویت قائل بود.

بعد از انقلاب برای همکاری فرهنگی بین نویسندگان تونس و نویسندگان الجزایر اتحادی برقرار شد که همین اتفاق باعث نشر آثار ادبی در دو کشور و دیدارهای نویسندگان شد.

هرساله عده زیادی از هنرمندان مصری در جشنواره‌های تونس شرکت می‌کنند. در سال ۲۰۱۲ وزیر فرهنگ تونس با وزیر فرهنگ مصر ملاقاتی داشته است که در آن دیدار بر تحکیم مبادلات فرهنگی بین دو کشور تأکید شده است به‌خصوص فعالیت‌های فرهنگی و هنری که انقلاب این دو کشور را تحت‌الشعاع قرار داده‌اند همچنین تفاهمنامه‌ای در مورد نشر به جهت تبادل تجربه در این عرصه امضا شد.

۳. مغرب

مغرب کشوری است با ۷۱۰ هزار و ۸۵۰ کیلومترمربع وسعت و ۳۲/۳ میلیون نفر جمعیت. استقلال این کشور در ۱۸ نوامبر ۱۹۵۶ به وقوع پیوست. ساختار حکومتی این کشور پادشاهی مشروطه است.

براساس نتایج داخلی، درآمد سرانه این کشور در سال ۲۰۱۱ اجماًلاً به ۱۰۱/۷ میلیون دلار رسید و به‌عنوان پنجمین کشور در قاره آفریقا از حیث درآمد ثبت شده

است. وزارت فرهنگ یک مقام حکومتی است که از سال ۱۹۷۴ به بعد، برای انجام امورات و شئون فرهنگی، بودجه مخصوصی برای آن مصوب می‌شود. وظیفه مهم این وزارتخانه، آماده‌سازی و اجرای سیاست‌های حکومت در عرصه میراث فرهنگی و رشد فرهنگی و هنری است.

۱-۳. بودجه فرهنگ

تأمین بودجه فرهنگ در مغرب، طبق قانون اساسی به‌عهده همه دستگاه‌های حکومت بوده و باید حمایت و پشتیبانی خود را با بهره‌گیری از امکانات مناسب برای رشد نوآوری‌های فرهنگی و هنری، بحث‌های علمی و تکنیکی و اقدامات ورزشی به‌کار گیرند کمااینکه حکومت باید درجهت رشد و ساماندهی این بخش‌ها به‌گونه مستقل و براساس قواعد فنی و دمکراسی تعریف شده تشویق کند.

آنچنان که قانون اساسی تأکید دارد: (ماده ۲۵ قانون): «وظیفه مهم وزارت فرهنگ عبارت است از: آماده‌سازی و اجرای سیاست‌های حکومت در عرصه میراث فرهنگی و رشد و تعالی فرهنگ و هنر با استفاده از ابزاری که ضامن رفاه این بخش باشد» (شماره ۲-۳۲۸-۰۶ مصوبه ۱۰ نوامبر ۲۰۰۶).

در ده سال اخیر بودجه دولت ۶۰ درصد افزایش داشته درحالی که بودجه تخصیص یافته برای فرهنگ ۴۳ درصد بیشتر افزایش نداشته است. سهم فرهنگ نسبت به اولویت‌بندی سیاست‌های دولت، میزان بسیار کمی است که آن را می‌توان در اختصاص بودجه به اموراتی همچون جبران خسارت (بیمه‌ها)، آموزش عمومی، دفاع و امنیت ملی، بهداشت و مسکن مشاهده کرد. این ضعف تخصیص بودجه موجب شده است که

سیاست‌های عمومی فرهنگ برای تخصیص بیشتر به موارد موجود و پیش پاافتاده اهمیت داده که این نحوه عملکرد مسئله برقراری توازن را با مشکلات زیر مواجه ساخته است:

- تعادل بین بخش‌های نوآور و خلاق (کار و تولید) و بخش‌های مصرف‌کننده و استخدام شده (نظام فرهنگی).

- تعادل بین مراکز حرفه‌ای از فرهنگ (کتاب، میراث، هنر).

این میزان سنجی طبق استاندارد و روش‌های معمول کمک‌های مالی تنظیم شده‌اند چه برای بخش‌های اداری دولتی و چه نهادهای خاص.

● قانون شماره ۲-۳۵۴۰۰۰ صادره در نوامبر ۲۰۰۰ ویژه کمک‌های مالی در زمینه نمایش و کتاب.

● قانون شماره ۲-۰۸-۵۳۶ صادره در ۲۱ مه ۲۰۰۹ ویژه کمک‌های مالی جهت حمایت و پشتیبانی از ترانه‌های مغربی.

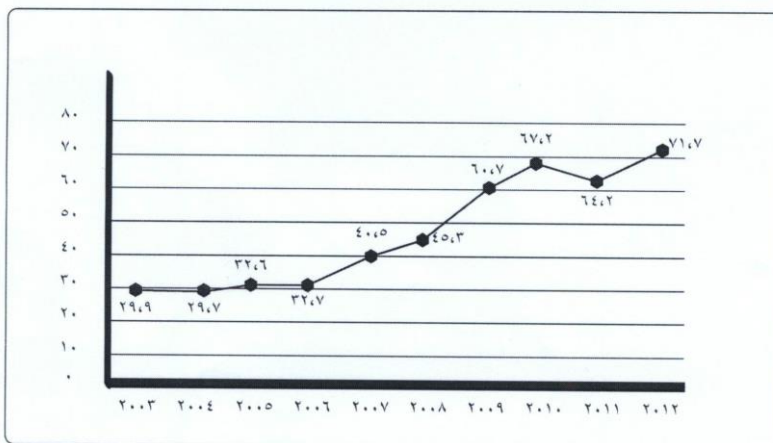
● قانون شماره ۲-۰۵-۸۳۰ صادره در ۱۹ اکتبر ۲۰۰۶ جهت ایجاد جایزه مغرب برای کتاب.

جدول ۳. رشد بودجه فرهنگ در مغرب در فاصله سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۲

سال	بودجه فرهنگ (میلیون دلار)	درصد رشد	بودجه دولت (میلیون دلار)	سهم بودجه فرهنگی از بودجه دولت
۲۰۱۲	۷۱/۷	۱۲	۳۰۸۷۱/۶	۰/۲۳
۲۰۱۱	۶۴/۲	-۴	۲۵۷۳۱/۵	۰/۲۵
۲۰۱۰	۶۷/۲	۱۱	۲۳۸۳۷/۱	۰/۲۸
۲۰۰۹	۶۰/۷	۳۴	۲۴۵۰۳/۴	۰/۲۵
۲۰۰۸	۴۵/۳	۱۲	۲۰۰۴۵/۶	۰/۲۳
۲۰۰۷	۴۰/۵	۲۴	۲۴۳۲۰/۵	۰/۱۷
۲۰۰۶	۳۲/۷	۰	۲۰۸۹۲/۹	۰/۱۶
۲۰۰۵	۳۲/۶	۱۰	۲۰۰۰۸/۳	۰/۱۶
۲۰۰۴	۲۹/۷	-۱	۱۷۷۳۳/۵	۰/۱۶
۲۰۰۳	۲۹/۹		۱۷۴۴۴/۴	۰/۱۷

نمودار ۳. رشد بودجه فرهنگ در مغرب در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۲

بودجه فرهنگ به سه قسم اصلی توزیع می‌شود: کارکنان، تجهیزات، سرمایه‌گذاری که در ده سال اخیر، سهم اختصاصی برای کارکنان از ۵۰ درصد به ۳۵ درصد کاهش یافته که آن هم به جهت افزایش بودجه‌های سرمایه‌گذاری بوده است.

جدول ۴. توزیع بودجه وزارت فرهنگ براساس نوع مصارف

سال	کارمندان	تجهیزات	سرمایه	مجموع
۲۰۱۲	۳۵	۲۴	۴۱	۱۰۰
۲۰۱۱	۳۶	۲۷	۳۷	۱۰۰
۲۰۱۰	۳۲	۲۷	۴۱	۱۰۰
۲۰۰۹	۳۵	۲۹	۳۶	۱۰۰
۲۰۰۸	۴۰	۲۳	۳۷	۱۰۰
۲۰۰۷	۴۵	۲۲	۳۳	۱۰۰
۲۰۰۶	۵۳	۲۱	۲۶	۱۰۰
۲۰۰۵	۵۸	۲۰	۲۲	۱۰۰
۲۰۰۴	۵۴	۲۲	۲۴	۱۰۰
۲۰۰۳	۵۳	۲۱	۲۶	۱۰۰
۲۰۰۲	۵۲	۲۱	۲۷	۱۰۰

۲-۳. تمرکززدایی

وزارت فرهنگ در این کشور شامل دفتر وزیر، مدیریت مرکزی (از جمله مدیریت میراث فرهنگی، مدیریت هنر، مدیریت کتاب و کتابخانه‌ها و بایگانی) و دوائر غیرمرکزی است که به ۱۶ منطقه اصلی با هدف تمرکززدایی در امور مربوط به فرهنگ تقسیم شده‌اند. این دوائر، در منطقه خود - که در هر یک با دیگر مناطق تفاوت‌هایی وجود دارد - اداره کتابخانه‌ها، آثار ادبی و میراث فرهنگی، خانه فرهنگ، مؤسسه موسیقی، تحقیق و بررسی آثار تاریخی، مؤسسات پژوهشی و موزه‌ها را به عهده دارند.

در سال‌های اخیر به جهت تقویت شبکه تشکیلات محلی با رویکرد خلاقیت

هنری، خانه‌های فرهنگ بیشتری ایجاد شده‌اند که می‌توان تعداد آنها را ۳۱ خانه فرهنگ در ۱۰ منطقه ذکر کرد. البته این تعداد در استان دارالبیضاء (به جهت اینکه یک شهر مهم اقتصادی است) بیشتر است (۱۴).

تعداد ۱۷ مؤسسه موسیقی در شهرهای مختلف به‌طور مستقیم زیر نظر وزارت فرهنگ فعالیت و تعداد ۱۱ مؤسسه دیگر در قالب مشارکت با مجموعه‌های منتخب محلی همکاری می‌کنند. این مشارکت با مجموعه‌های محلی به استراتژی گسترش مؤسسه‌های فرهنگی در مناطق مختلف کشور پاسخ مثبت می‌دهد. وزارت فرهنگ نیز این سیاست را پیگیری می‌کند و با تشویق گروه‌های خلاق که موجب ترویج منابع غنی فرهنگ مغرب می‌شوند مساعدت لازم را به‌عمل می‌آورد که موجب ایجاد زیرساخت‌های فرهنگی و ترغیب نوآوری و ابتکار و اصالت فرهنگی و هنری شده است.

گروه‌های محلی با عنوان یکی از شرکای کلیدی وزارت فرهنگ به‌منظور دستیابی به تمرکززدایی فرهنگی ایفای نقش می‌کنند به‌گونه‌ای که این وزارتخانه، عمده وقت خود را برای برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های توسعه فرهنگی با این گروه‌ها سپری می‌کند. گفتنی است همه این تلاش‌ها به‌منظور کاهش تفاوت‌های فرهنگی بین مناطق و پشتیبانی مخصوص و توزیع عادلانه و متوازن امورات فرهنگی در سراسر کشور است.

در سخنرانی پادشاه این کشور، خطاب به شرکت‌کنندگان در کارگاه آموزشی تمرکززدایی فرهنگی که در دو روز متوالی (۲۵ و ۲۶ مه ۱۹۹۳) برگزار شده بود بر اهمیت نقش حیاتی این گروه‌ها که می‌توانند در عرصه فرهنگ بازی کنند تأکید شده است.

ازسوی دیگر، شاهدیم که طرح توسعه فرهنگی بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ بر

ضرورت همکاری بین وزارت فرهنگ با بخش‌های مختلف که برنامه‌های فرهنگی معینی دارند، تأکید بسیاری کرده است. این تأکید به‌منظور تحقق یک حرکت فرهنگی عمومی و ترفیع تقسیمات خدمات فرهنگی متقابل با تکیه بر تمرکززدایی به‌خصوص در مناطق روستایی و دورافتاده انجام گرفته است. در این راستا این وزارتخانه به تأسیس اداره‌ای با عنوان اداره توسعه و رشد فرهنگی اقدام کرده است که علاوه بر مسئولیتش که همان هماهنگی با گروه‌های محلی باشد، اراده جدی بر ایجاد ادارات محلی دارد.

در دهه ۹۰، برای اولویت‌بندی نیازهای فرهنگی در مناطق مختلف مغرب کارهای پژوهشی بسیاری انجام گرفت که در همه آنها بر آموزش گروه‌های محلی زیرنظر خانه‌های فرهنگ توصیه شده بود ازجمله:

- پیشنهادهای مبنی بر تمرکززدایی فرهنگی که در اولین کنفرانس فرهنگ مراکش واقع در شهر تارودنت در تاریخ ۱۳ الی ۱۵ ژوئن ۱۹۸۶ برگزار شد.
- نظرات و پیشنهادهای مبنی بر همکاری با گروه‌های محلی که در دومین کنفرانس فرهنگ مراکش واقع در شهر فارس در تاریخ ۳۰ نوامبر تا ۲ دسامبر ۱۹۹۰ برگزار شد.
- پیشنهادهای مخصوص همکاری با گروه‌های محلی، محصول جلسات شورای ملی فرهنگ که در شهر رباط در تاریخ ۱۸ الی ۱۹ ژانویه ۱۹۹۳ برگزار شد.
- پیشنهادهای کارگاه‌های عملی فرهنگ و تمرکززدایی که در شهر تطوان در تاریخ ۲۵ الی ۲۶ مه ۱۹۹۳ تنظیم شد.
- پیشنهادهای ویژه تمرکززدایی فرهنگی، محصول جلسات شورای عالی فرهنگ که در شهر رباط در تاریخ ۱۹ الی ۲۰ دسامبر ۱۹۹۴ تنظیم شد.
- پیشنهادها و نظرات ویژه همکاری و مشارکت در عرصه فرهنگ، محصول

کنفرانس‌های متعدد محلی با گروه‌های محلی فرهنگی.

به جهت اجرایی کردن این پیشنهادهای، وزارت فرهنگ تفاهمنامه‌هایی را با گروه‌های محلی برای مشارکت و همکاری در عرصه‌های ذیل امضا کرد:

- تنظیم فعالیت‌های فرهنگی محلی،

- ایجاد مؤسسات و ادارات فرهنگ،

- استفاده از قوانینی که در حفظ میراث فرهنگی مؤثراند.

- همکاری در زمینه مرمت میراث فرهنگی، تعمیر و نگهداری و بهره‌وری از آنها.

با نظارت وزارت فرهنگ، سیاست تمرکززدایی و اجرایی نمودن طرح‌های توسعه فرهنگی و پیشنهادهای صادر شده از کنفرانس‌ها و کارگاه‌های عملی که همگی بر ضرورت مشارکت و همکاری در عرصه فرهنگ تأکید داشتند، ۱۱۹ تفاهمنامه همکاری فرهنگی با گروه‌های مختلف محلی امضا شد علاوه بر این، پنج موافقتنامه ساختاری و ۴۰ پیش‌نویس طرح‌های فرهنگی نیز در دست بررسی و تصویب است.

باوجود این تفاهمنامه‌ها، چندین مؤسسه فرهنگی، کتابخانه‌های عمومی، خانه‌های فرهنگ، مؤسسات موسیقی، فضاهای بازی (پارک بازی) برای کودکان، همچنین بازسازی و ترمیم تعدادی از آثار تاریخی / و سایت‌های مختلف راه‌اندازی شد.

مجموعه این فعالیت‌ها چه مرکزی و چه محلی، چه به‌صورت مستقیم زیرنظر وزارت فرهنگ بودند و چه اینکه زیرنظر گروه‌های محلی، فاقد پویایی و کارایی بودند که این امر به سبب مشکلات مختلفی مانند مدیریت کارکنان، کمبود تجهیزات کافی، بودجه ضعیف، عجز در تعلیم و تربیت و فقدان هرگونه سیاست کارآمد و ... بوده است.

۳-۳. تبادل فرهنگی و هنری

در مورد همکاری‌های بین‌المللی، وزارت فرهنگ قراردادهای زیادی با کشورهای اروپایی، آفریقایی و آمریکایی داشته است که اگر بخواهیم به قدیمی‌ترین آنها اشاره کنیم قراردادی است که با فرانسه در ۵ اکتبر ۱۹۵۷ بسته است.

به نظر می‌رسد وزارت فرهنگ هیچ‌وقت این‌گونه قراردادها را با کشورهای شمال آفریقا امضا نکرده باشد.

وزارت خارجه که مدیریت روابط فرهنگی و اجرایی با دیگر کشورها را بر عهده دارد در رابطه با همکاری‌های فرهنگی بین‌المللی اهداف ذیل را دنبال می‌کند:

- رشد همکاری فرهنگی بین‌المللی دو و چندجانبه،

- همکاری با ادارات معین که طبق برنامه‌های حکومتی، امور خارجیه را مدیریت می‌کنند مانند اداره مذاکرات و توافقنامه‌ها.

وزارتخانه‌های فرهنگ و خارجه به اجرایی شدن توافقنامه‌ها اهمیت ویژه‌ای می‌دهند.

از جمله توافقات دوجانبه فرهنگی و برنامه‌های اجرایی برای همکاری بین مراکش و تونس می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: مبادلات دانشجویی، تحقیقات علمی با محوریت همکاری‌های فرهنگی.

هر دو کشور بر نرم‌افزارهای مختلف فرهنگی در زمینه فرهنگ، ورزش، جوانان، هنر و ... کار می‌کنند به گونه‌ای که توافقنامه همکاری فرهنگی که در ۹ دسامبر ۱۹۶۴ امضا شده بود در ۹ اکتبر ۱۹۶۵ اجرایی شد.

همکاری علمی و فرهنگی بین مغرب و الجزایر با مشارکت در مناسبت‌های فرهنگی

و هنری منحصر می‌شود و مغرب به‌طور منظم در بازار بین‌المللی الجزایر و جشن‌های این کشور شرکت می‌کند. این جشن‌ها در هفته فرهنگ و هنر و با عنوان «الجزایر، پایتخت عربی فرهنگ» برگزار می‌شود که در سال ۲۰۰۷ حضور مغرب برجسته بوده است.

تبادل دانشجو نشان‌دهنده مهم‌ترین بخش همکاری‌های فرهنگی میان مغرب و مصر است که در این باره، ده‌ها دانشجوی مغربی مصری به‌دنبال تحصیلات خود به دانشگاه‌های کشور مقابل راه پیدا کرده‌اند.

در ژانویه ۲۰۰۷ شهرهای دارالبیضاء و رباط، میزبانی مراسم «هفته فرهنگی مصر» را بر عهده گرفتند. چنانچه پیداست همکاری‌های فرهنگی در قالب تبادل بازدیدکنندگان و مشارکت در جشن‌های فرهنگی و هنری که بین دو کشور تنظیم می‌شود، صورت می‌پذیرد.

البته انواع دیگری از همکاری‌های فرهنگی بین این دو کشور وجود دارد به‌ویژه از طریق مراکز و مؤسسات فرهنگی خارجی. گفتنی است مصر تنها کشور منطقه است که نمایندگی فرهنگی را در مغرب برعهده دارد.

ازسوی دیگر ابتکارات جداگانه‌ای که ناشی از جامعه مدنی است (سازمان‌های فرهنگی و جشنواره‌ها) نقش مهمی را در تبادلات فرهنگی در منطقه ایفا می‌کند. همیشه تعدادی از هنرمندان مغرب در مراسم هنری که در این سه کشور (الجزایر، تونس و مصر) برگزار می‌شود شرکت می‌کنند و همچنین بالعکس (مثلاً خواننده معروف الجزایری «کاتب آمازیغی» در جشن کناوه که در صویره در سال ۲۰۱۰ برپا شد شرکت کرد و همچنین خوانندگان مصری در جشن موازین و ...). همکاری‌های دیگری هم در

رشته‌های تخصصی هنر، بین این کشورها وجود دارد (ویژه‌نامه ششم برای جشنواره بین‌المللی موسیقی الجزایر و موسیقی‌های قدیمی که در ژانویه ۲۰۱۲ در پایتخت الجزایر برگزار شد، ویژه‌نامه ۲۳ برای جشن فرهنگی، هنری و آزاد شهروندان در فوریه ۲۰۱۲ تحت پرچم تونس).

۴. مصر

مصر با ۸۳ میلیون نفر جمعیت جایگاه سوم را بعد از نیجریه و اتیوپی در آفریقا به خود اختصاص می‌دهد. مساحت این کشور یک میلیون و هزار و چهارصد و چهل و نه کیلومترمربع است و در سال ۲۰۱۱ طبق آمارهای داخلی، با ۲۳/۲ میلیارد دلار درآمد، قدرت سوم اقتصادی این قاره معرفی شد.

در دهه پنجاه از قرن بیستم، سیاست‌های فرهنگی حول مشکلات آموزش و پرورش در این کشور پایه‌ریزی شد. وزارت فرهنگ مصر که در سال ۱۹۵۸ تأسیس گردیده اولین مقامی است که برنامه‌های استراتژیک ملی را که به حوزه فرهنگ و هنر مربوط است به‌خصوص از طریق شورای عالی فرهنگ، ترسیم می‌کند.

از انقلاب ۲۵ ژانویه ۲۰۱۱ همچنان این شورا نقش سنتی خود را در موضوعات زیر

بازی می‌کند:

- رشد سیاستگذاری فرهنگی در مصر،

- نقش مشاوره برای حکومت در امور مربوط به فرهنگ،

- ترغیب برای نوآوری در عرصه فرهنگ و هنر.

از دیگر مسئولیت‌های این شورا، تأمین بودجه کار فرهنگی و ارائه طرح و

پیشنهادها، سیاست‌های فرهنگی به وزارت فرهنگ است. همچنین این شورا جوایز سالانه مربوط به هنر، ادبیات، علوم اجتماعی را تهیه و تقدیم می‌کند و هزینه فعالیت‌های متنوع آن به‌طور مستقیم از طریق دولت تأمین می‌شود (مانند جشنواره‌ها، دو سالانه‌ها و ...).

۱-۴. بودجه فرهنگ

بودجه فرهنگ در مصر، کمترین میزان از بودجه دولت است، لذا برای جبران این ضعف، وزارت فرهنگ صندوقی با عنوان صندوق توسعه فرهنگی ایجاد کرده است که ۱۰ درصد از درآمد انجمن (کمیته) آثار تاریخی به آن تعلق می‌گیرد هرچند این سهمیه کافی نیست ولی اجازه حمایت از پروژه‌های فرهنگی را می‌دهد.

وزارت فرهنگ بودجه خود را صرف هزینه‌های ذیل می‌کند:

- هزینه‌های مدیریت به‌خصوص دستمزد کارکنان،

- تجهیزات،

- مساعدت به نخبگان و مبتکرین مانند: بورسیه‌های تحصیلی، جوایز، پشتیبانی

مالی از انجمن‌ها، اتحادیه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و اصناف.

متأسفانه آمار رسمی و دقیقی از بودجه فرهنگ قبل از انقلاب یافت نشده است.

درواقع این میزان مبهم است در قوانین بودجه، سهم فرهنگ با عنوان «جوانان و فرهنگ و امور دینی» ثبت شده که شناسایی دقیق بودجه مخصوص فرهنگ از آن، کار بسیار مشکلی است.

تنها آمار رسمی که امکان پی بردن به میزان بودجه مخصوص فرهنگ را مهیا

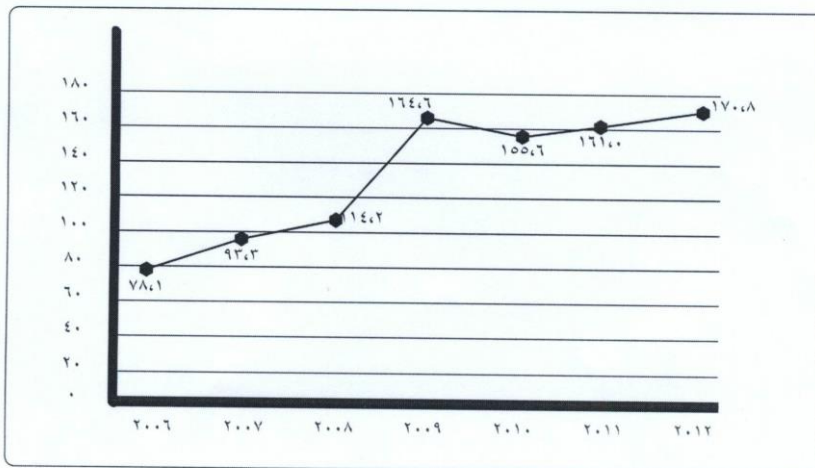
می‌سازد قوانین بودجه سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲ (به‌غیر از سال ۲۰۱۱) است که حدود ۱۴۷ میلیون دلار، یعنی ۵/۶ درصد از ۲۶۱۲/۹ میلیون دلار از ردیف بودجه «جوانان و فرهنگ و امور دینی» در آن مشخص شده است که به این میزان می‌باید ۱۴ میلیون دلار نیز اضافه نمود که از صندوق توسعه فرهنگی به آن تزریق شده است (مجاهد، ۲۰۱۱).

جدول ۵. رشد بودجه فرهنگ در مصر در فاصله سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲

سال	بودجه فرهنگ، جوانان و امور دینی (میلیون دلار)	سهم فرهنگ	پیش‌بینی بودجه فرهنگ	درصد رشد	بودجه دولت (میلیون دلار)	سهم بودجه فرهنگ از بودجه دولت
۲۰۱۲	۲۵۴۵/۱	۵/۶	۱۷۰/۸	۶	۸۷۹۱۹/۳	۸۷۹۱۹/۳
۲۰۱۱	۲۶۱۲/۹	۵/۶	۱۶۱	۳	۸۰۸۱۰/۸	۸۰۸۱۰/۸
۲۰۱۰	۲۲۹۸/۲	۵/۶	۱۵۵/۶	-۵	۵۳۳۴۹/۱	۵۳۳۴۹/۱
۲۰۰۹	۲۴۴۴/۱	۵/۶	۱۶۴/۶	۴۴	۵۶۶۴۲/۳	۵۶۶۴۲/۳
۲۰۰۸	۱۶۲۶/۱	۵/۶	۱۱۴/۲	۲۲	۴۰۱۹۶/۹	۴۰۱۹۶/۹
۲۰۰۷	۱۲۸۷/۲	۵/۶	۹۳/۳	۱۹	۳۵۷۸۵/۱	۳۵۷۸۵/۱
۲۰۰۶	۱۰۴۰/۴	۵/۶	۷۸/۱		۳۰۹۳۳/۵	۳۰۹۳۳/۵

نمودار ۴. رشد بودجه فرهنگ در مصر در سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲

با ملاحظه جدول فوق، می‌توان منحنی رشد بودجه فرهنگ در مصر را بین سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲ (به غیر از سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰) مشاهده کرد که بیشترین رشد در سال‌های بین ۲۰۰۶ تا ۲۰۰۹ می‌باشد. همچنین در سال ۲۰۱۱ بودجه فرهنگ ۲۰٪ درصد مشخص شده است (گفتنی است که جدول فوق بنابر درآمدهای دولت در این سال‌ها تنظیم شده است).

همچنین براساس جدول بعدی در سال ۲۰۱۱، ۵۸ درصد از بودجه فرهنگ (یعنی ۹۳/۷ میلیون دلار) صرف پرداخت دستمزد ۳۲۰۴۱ نفر از کارکنان کمیته‌های مختلف تابع وزارت فرهنگ شده است. طبق این جدول اداره کل اماکن فرهنگی، ۲۳/۷ درصد و بعد از آن اداره مرکزی صندوق توسعه فرهنگی ۱۳/۹ درصد از بودجه مخصوص به فرهنگ را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۶. سهم مراکز و دستگاه‌های فرهنگی از بودجه فرهنگ در سال ۲۰۱۱

درصد	مبلغ (دلار)	دستگاه‌ها و مراکز
۰/۹	۱۶۸۲۵۷۵	دفتر وزیر
۶/۷	۱۲۷۰۲۴۸۸	دفتر شورای عالی فرهنگ
۸/۶	۱۶۲۲۳۷۷۴	فرهنگستان هنر
۶/۴	۱۲۰۷۱۶۸۷	سازمان عمومی کتاب مصر
۹/۴	۱۷۶۴۲۶۶۴	مرکز ملی فرهنگ
۲۳/۷	۴۴۵۹۷۱۳۷	سازمان عمومی اماکن فرهنگی
۶/۰	۱۱۳۳۵۸۰۷	سازمان عمومی کتابخانه
۱/۰	۱۸۲۶۵۲۳	تشکیلات ملی برای هماهنگی شهرها
۱/۵	۲۸۳۶۶۲۸	تولیدات فرهنگی
۶/۵	۱۲۲۹۴۶۹۰	خانه تئاتر
۳/۴	۶۴۳۳۵۱۱	خانه هنرهای مردمی
۰/۴	۶۶۶۰۴۷	مرکز ملی تئاتر
۱/۱	۲۰۱۰۱۶۴	مرکز ملی سینما
۶/۹	۱۳۰۰۲۷۳۶	بخش هنرهای تجسمی
۱۳/۹	۲۶۱۸۷۳۰۰	اداره مرکزی صندوق توسعه فرهنگی
۲/۱	۳۹۵۴۴۴۷	مرکز ملی ترجمه
۱/۰	۱۸۱۵۳۲۳	کتابخانه عمومی مصر
۰/۶	۱۱۸۶۰۰۵	صندوق کتابخانه‌های عمومی مصر
۱۰۰	۱۸۸۴۶۹۵۸۴	مجموع

۲-۴. تمرکززدایی

وزارت فرهنگ در مصر از ساختارهای متعددی تشکیل شده است که عبارتند از:
- دفتر وزیر: این دفتر به‌طور مستقیم بر فرهنگستان روم^۱ نظارت می‌کند. وظیفه این فرهنگستان اشاعه فرهنگ مصر و تشویق پژوهش‌های هنری، به‌ویژه هنرهای است که با خلاقیت‌های ایتالیایی ممزوج است.

بخش‌های وزارت:

- شورای عالی فرهنگ،
  - شورای عالی میراث فرهنگی و تاریخی،
  - کمیته کتاب،
  - کمیته اماکن فرهنگی،
  - سازمان کتابخانه و اسناد ملی،
  - کمیته اپرا،
  - کمیته محلی برای هماهنگی‌های شهری،
  - فرهنگستان هنر،
  - صندوق توسعه فرهنگی،
  - صندوق مراقبت‌های اجتماعی از هنرمندان و بزرگان شعر و ادب،
  - مرکز ملی ترجمه،
  - انجمن‌های حرفه‌ای مانند: نوازندگان، بازیگران، فیلمبرداران، هنرهای زیبا و ... .
- تمام این تشکیلات در راستای تمرکززدایی از فعالیت‌های فرهنگی در سراسر مصر

فعالیت بسیاری انجام می‌دهند. با این حال وزارتخانه، سیاست‌های تمرکززدایی خود را از طریق اداره کل اماکن فرهنگی تأمین می‌کند. این بخش که در سال ۱۹۴۵ ایجاد شد براساس یک مدل فرانسوی به این اداره، اجازه مداخله در همه بخش‌های اداری در تمام شهرها را می‌دهد.

تعداد ادارات کل اماکن فرهنگی در همه شهرهای این کشور به ۲۹۳ اداره می‌رسد که از مهمترین وظایف آنها پشتیبانی از توسعه فرهنگی و هموارسازی برای مشارکت همه افراد جامعه در عرصه‌های مختلف هنری مانند: موسیقی، سینما، تئاتر، هنرهای زیبا، هنرهای محلی و... است، ولی در واقع اصل مرکزیت در این کشور به یک هنجار تبدیل شده است به خصوص نسبت به فعالیت‌های فرهنگی که مرکزیت عمده آنها در شهرهای قاهره و اسکندریه قرار دارد.

۳-۴. تبادل فرهنگی و هنری

در مصر سه وزارت در امور فرهنگی مشارکت دارند:

- وزارت خارجه که مسئولیت فعالیت‌های فرهنگی خارج از کشور را بر عهده دارد.
- وزارت آموزش عالی که غیر از آموزش وظایف دیگری از جمله توسعه فرهنگ مصر در خارج از کشور خصوصاً توسط دانشجویان مصری را برعهده دارد.
- وزارت فرهنگ که وظیفه تأمین مواد و تجهیزات ضروری برای فعالیت‌های فرهنگی و انجام هماهنگی‌های لازم جهت تنظیم توافقنامه‌های فرهنگی با خارج از این کشور به‌ویژه با انجمن‌ها و فعالان جامعه مدنی را عهده‌دار است. به‌علاوه این وزارتخانه در راستای توسعه همکاری‌های فرهنگی ۲۸ مؤسسه و مرکز فرهنگی خارجی در این

کشور ایجاد کرده است که در دیگر کشورهای شمال آفریقا همانند آن یافت نمی‌شود. همچنین برای ترمیم فنی و توانبخشی میراث فرهنگی با بعضی کشورهای اروپایی مانند ایتالیا، اسپانیا و ایالات متحده آمریکا همکاری می‌کند.

طی قراردادی بین دو کشور مصر و مغرب در سال ۱۹۵۹ که شامل برنامه‌های مختلف فرهنگی می‌شود، این دو کشور روابط تنگاتنگ و پایداری در این زمینه با یکدیگر پیدا کرده‌اند مانند همکاری در بخش رسانه، آموزش، تبادل مهارت‌ها و توانایی‌های سمعی و بصری بین رادیو و تلویزیون.

از سوی دیگر، دفتر فرهنگی سفارت مصر در مغرب، برنامه‌ای را با عنوان «هفته فرهنگی مصر» تنظیم کرده است که مشابه همین برنامه را سفارت مغرب در مصر انجام می‌دهد. این برنامه که به صورت جشنواره فرهنگی برپا می‌شود فاقد هرگونه نظم و پوشش رسانه‌ای است. آخرین جشن‌ها در این باره در سپتامبر ۲۰۰۴ و دسامبر ۲۰۰۹ برگزار شد. قابل ذکر است در هفدهمین نمایشگاه بین‌المللی چاپ و نشر کتاب که در مغرب بر پا شده بود (فوریه ۲۰۱۲) تعداد زیادی از نویسندگان مصری شرکت کرده بودند.

تبادل فرهنگی بین مصر و تونس، با وجود نبود توافقنامه‌های رسمی، بسیار گسترده و پرحجم است و علت این گستردگی را می‌توان از استقبال هنرمندان مصری در جشن‌های تونس یافت. جشن‌هایی مانند هشتمین جشنواره بین‌المللی تئاتر تونس و ...

جشن‌های «هفته فرهنگی مصر» با مشارکت گروه‌های فرهنگی از دو کشور در کشور تونس برگزار می‌شود که آخرین آنها در مارس ۲۰۱۲ بوده است. در این

جشنواره‌ها محصولات مختلف هنری مصر مانند: هنرهای زیبا، موسیقی، سینمایی، ادبیات، آثار تاریخی و ... عرضه می‌شود و اخیراً برنامه‌هایی برای خوانندگان و گروه‌های معمولی موسیقی عربی در شهر موناستیر تونس در چهل و یکمین جشنواره بین‌المللی برپا شد.

در چهل و سومین نمایشگاه بین‌المللی کتاب در قاهره، بحث بهبود روابط مصر و تونس مطرح شد. تونس مهمان افتخاری این نمایشگاه بود که شخصیت‌های مهمی از این کشور مانند وزیر فرهنگ در آن شرکت کرده بودند که در زمینه‌های مختلف همکاری مانند: کتاب، نشر، سینما، هنرهای زیبا و تبادلات فرهنگی بین هنرمندان به‌خصوص بالا بودن تعداد هفته‌های فرهنگی در دو کشور، بحث و تبادل نظر انجام گرفت. روابط مصر با الجزایر به دلیل نزاعی که بعد از مسابقه فوتبال این دو کشور در سال ۲۰۰۹ که منجر به درگیری شدیدی بین بازیکنان شد، کاهش یافت درحالی که قبل از این، میزان روابط فرهنگی در رویدادهای متقابل، بین این دو کشور بالا بوده است مثل دیدارهای هنری و فرهنگی مصر در پایتخت الجزایر (۲۰۰۴)، هفته فیلم مصر (۲۰۰۴)، جشنواره فرهنگی پایتخت الجزایر (۲۰۰۶)، هفته دوستی الجزایر در مصر (۲۰۰۸) و ... .

تمام این روابط و فعالیت‌ها براساس توافقنامه رسمی بین دو کشور نبوده است، بلکه همگی از درون جامعه مدنی نشئت می‌گیرد مانند بنیاد فرهنگی (که ۹ سال پیش به‌وجود آمد) که بیشترین نفوذ را دارد، با اهدافی چون پشتیبانی از ادب و هنر از طریق چاپ و نشر، راه‌اندازی کارگاه‌های تخصصی نقاشی، تأمین هزینه پروژه‌های فنی و فضاهای فرهنگی، تأمین نقل و انتقال هنرمندان از طریق طرح‌های مختلف (عباره و

مواعید،^۱ صندوق عربی کمک به هنر و فرهنگ و ...).

تحلیل تطبیقی و نتیجه‌گیری

این پژوهش که از سه طریق به بررسی بخش‌های فرهنگی الجزایر، تونس، مغرب و مصر پرداخته است موجب شد نقاط اختلاف و اشتراک این چهار کشور روشن شود.

۱. بودجه‌های فرهنگ

با بررسی تطبیقی بودجه‌های فرهنگ تونس، الجزایر، مغرب و مصر، تفاوت‌های موجود بین آنها آشکار می‌شود. در سال ۲۰۰۶ این بودجه در سه کشور مصر، تونس و الجزایر تقریباً نزدیک به هم بوده است (جدول ۷). در ده سال اخیر بودجه فرهنگ منحنی رو به رشدی را نشان می‌دهد، لکن این رشد از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. برای مثال در مصر، و مغرب و تونس، این رشد دو برابر بوده است، اما در الجزایر در سال ۲۰۱۲ چهار برابر و در سال ۲۰۱۱ هفت برابر شده است که این نرخ رشد موجب شده است الجزایر اولین کشوری باشد که بیشترین بودجه را برای فرهنگ اختصاص داده است.

اما با بررسی سهم بودجه فرهنگ نسبت به بودجه کل کشور درمی‌یابیم که الجزایر، در رتبه دوم قرار دارد، زیرا تونس در ده سال اخیر به‌طور منظم ۰/۷ الی ۰/۸ درصد از

---

۱. این دو طرح کمک‌هزینه‌های سفر هنرمندان و فرهیختگان برای تبادل فرهنگ و هنر بین کشورهای عربی را تأمین می‌کند، مثلاً طرح مواعید در سال ۲۰۰۶ میزان پنج هزار دلار به هنرمندان عرب برای فعالیت‌های هنری و فرهنگی در منطقه پرداخت کرده است.

بودجه کشور را به فرهنگ اختصاص داده است، اما این میزان در الجزایر در بعضی سال‌ها بسیار پایین‌تر از نسبت یک درصد (مثل ۲۰۰۷) و در بعضی سنوات (مثل ۲۰۱۱) رشد داشته است که به علت رویدادهای بین‌المللی بوده است. در مغرب و مصر، سهم بودجه فرهنگ نسبت به بودجه کل کشور از پایین‌ترین میزان برخوردار بوده و نسبت به یک درصدی که یونسکو مشخص کرده، بسیار کمتر است.

جدول ۷. میزان رشد اعتبارات فرهنگی در کشورهای شمال آفریقا

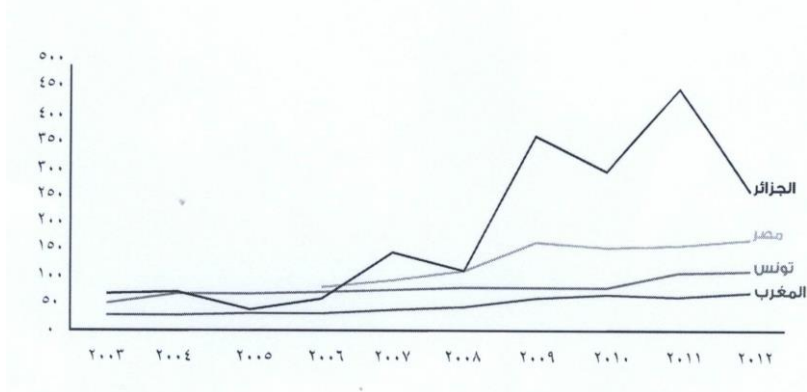
سال	مصر	مغرب	تونس	الجزایر
۲۰۱۲	۱۷۰/۸	۷۱/۷	۱۱۲/۲	۲۵۸/۹
۲۰۱۱	۱۶۱	۶۴/۲	۱۰۷/۲	۴۵۲
۲۰۱۰	۱۵۵/۶	۶۷/۲	۸۴/۴	۲۹۶/۷
۲۰۰۹	۱۶۴/۶	۶۰/۷	۷۹/۸	۳۶۰
۲۰۰۸	۱۱۴/۲	۴۵/۳	۸۱/۱	۱۱۳/۵
۲۰۰۷	۹۳/۳	۴۰/۵	۷۶/۴	۱۴۸
۲۰۰۶	۷۸/۱	۳۲/۷	۷۲/۶	۵۸/۵
۲۰۰۵		۳۲/۶	۶۸/۶	۳۶/۷
۲۰۰۴		۲۹/۷	۶۷/۶	۶۹/۹
۲۰۰۳		۲۹/۹	۵۲/۰	۶۸/۲

جدول ٨. سهم بودجه فرهنگ از بودجه دولت (درصد)

الجزاير	تونس	مغرب	مصر	سال
٠/٥٣	٠/٧١	٠/٢٣	٠/١٩	٢٠١٢
١/٢٩	٠/٨٠	٠/٢٥	٠/٢٠	٢٠١١
٠/٨٤	٠/٧٣	٠/٢٨	٠/٢٩	٢٠١٠
١/١١	٠/٧٤	٠/٢٥	٠/٢٩	٢٠٠٩
٠/٥٧	٠/٨٤	٠/٢٣	٠/٢٨	٢٠٠٨
٠/٩٥	٠/٨٢	٠/١٧	٠/٢٦	٢٠٠٧
٠/٤٢	٠/٨٦	٠/١٦	٠/٢٥	٢٠٠٦
٠/٢٩	٠/٨٥	٠/١٦		٢٠٠٥
٠/٥٨	٠/٨٣	٠/١٧		٢٠٠٤
٠/٦١	٠/٧٠	٠/١٧		٢٠٠٣

نمودار ٥. سهم بودجه فرهنگ از بودجه دولت

۲. تمرکززدایی

در تمام کشورهایی که موضوع پژوهش ما هستند، سیاست تمرکززدایی برای اداره امور فرهنگ و اجرای سیاست‌های محلی فرهنگ، قدمت طولانی دارد. هدف این سیاست که ناشی از میل به دسترسی آسان به فرهنگ است، برقراری توازن فرهنگی در تمام نقاط کشور است. هر یک از این کشورها جهت نیل به این هدف، چارچوب قانونی و زیرساخت‌های روشنی را به وجود آورده‌اند:

- الجزایر: تأسیس ادارات فرهنگ در ایالات مختلف و تشکیل کمیته‌های فرهنگی در شوراهای شهر.

- مغرب: تأسیس ادارات محلی فرهنگ که با گروه‌های منتخب محلی مشارکت و همکاری می‌کنند.

- تونس: تشکیل نمایندگی‌های منطقه‌ای و کمیته‌های محلی فرهنگی.

- مصر: از طریق اداره اماکن فرهنگی.

چنانچه شاهدیم در این چهار کشور شبکه‌های قوی و گسترده‌ای مانند خانه‌ها و ادارات فرهنگ در راستای رشد یکسان فرهنگی در تمام نقاط کشور و آموزش شهروندان در مورد هنر، تشکیل شده است و لکن سیاست تمرکززدایی و برنامه‌هایی که وزارتخانه‌های فرهنگ در پیش گرفته‌اند کماکان عاجز بوده و اهداف موردنظر را تأمین نکرده‌اند.

درواقع پویایی فرهنگی فقط در شهرهای بزرگ و پایتخت‌ها جریان دارد، زیرا بهترین تشکیلات و زیرساخت‌ها و شبکه‌های فعال هنرمندان و فرهیختگان فقط در این نقاط وجود دارد و باقی شهرها از فقدان این مزایا رنج می‌برند و علل این عجز و

نابسامانی عبارت است از: نقص در نیروی انسانی، مالی، قانونی و فقدان سیاست‌های واقعی تا ضعف در آموزش مجموعه‌های درگیر با این موضوع.

۳. تبادل فرهنگی و هنری

مبادلات فرهنگی و هنری بین این چهار کشور از طرق گوناگون انجام می‌گیرد:

– **توسط قراردادهای و موافقتنامه‌های دو یا چندجانبه:** این مطلب را می‌توان با مراجعه به وزارتخانه‌های مربوطه (وزارت فرهنگ یا وزارت امور خارجه) تصدیق کرد. تمام برنامه‌هایی که توسط این قراردادها انجام می‌شوند چه قاره‌ای، چه مغربی (کشورهای شمال آفریقا) چه دوجانبه، توسط سازمان‌های دولتی پشتیبانی شده‌اند. هدف این توافقنامه‌ها، تحکیم روابط دیپلماسی و ترویج فرهنگ هر کشور است.

– **توسط همکاری‌های هنری:** مشارکت هنرمندان این کشورها در رویدادهای فرهنگی و جشنواره‌ها.

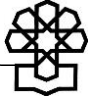
– **توسط فعالیت‌های افراد جامعه:** اعم از تبادل خلاقیت‌ها، تجربه‌ها، آموزش، نظرات و افکار، پژوهش و تحقیقات، نمایشگاه‌ها و ...

در بسیاری از اوقات، مبادلات سازمانی و دولتی تحت تأثیر تنش‌های سیاسی بین این کشورها قرار می‌گیرد (مثل تنش بین الجزایر و مغرب، تنش بین مصر و الجزایر) تا جایی که این تنش‌ها، به قطع روابط فرهنگی در حد وسیع می‌انجامند. از طرفی این مبادلات سازمانی به‌طور قابل توجهی بی‌نظم بوده و تحت پوشش رسانه‌های خبری قرار نمی‌گیرند.

در مبادلات سازمانی، محوریت با ترویج میراث فرهنگی است و خلاقیت‌ها و

نوآوری‌های جدید یا جایگزین در آنها، مورد توجه قرار نمی‌گیرند. غیر از این، کشورهای شمال آفریقا در نقاط دیگر، برخلاف کشورهای غربی - که در اکثر نقاط دنیا مؤسسات و مراکز فرهنگی دارند - مراکز فرهنگی ندارند.

شرکت هنرمندان در جشنواره‌ها و رویدادهای هنری، نتیجه سیاست‌های اتخاذ شده دولت‌های منطقه نیست، بلکه با میل و رغبت برپاکنندگان این‌گونه مراسم است. اخیراً، تبادلات هنری برخاسته از جامعه مدنی بوده که اهتمام ویژه‌ای به بخش فرهنگ و مسائل مربوط به آن به صورت حرفه‌ای و تخصصی داشته است. محوریت این پدیده‌ها، خلاقیت و نوآوری در عرصه هنر می‌باشد. در مقابل چون دولت‌ها به این‌گونه کارها اعتماد نمی‌کنند، در پرداخت کمک‌های مالی ممانعت و محدودیت ایجاد می‌کنند، این قبیل تبادلات با مشکلات و زحمات بزرگی مواجه‌اند، نظیر انتقال و میزبانی هنرمندان و جوایز آنها و ...، مشکلات انتقال و تردد بین کشورها (بسته شدن مرزهای زمینی بین الجزایر و مغرب) و همچنین نقص شبکه‌ها و ارتباطات بین سازمان‌های هنری.

منابع و مأخذ

1. Al BatrawiMenha, KhafagyNermin, 20102, La politique culturelle en Egypte, Rapport pour El Mawred El Thaqafy.
2. BelqassemWafa, Al MoqaddemHadia, 2010, La politique culturelle en Tunisie, Rapport pour El Mawred El Thaqafy.
3. El GhayamSellama, AzzahraeChaabani Fatima Azzahrae, 2010, La politique culturelle au Maroc, Rapport pour El Mawred El Thaqafy.
4. Jaouadi Mohamed, 2003, Etude descriptive des industries culturelles en Tunisie, Rapport pour l'agence intergouvernementale de la Francophonie. http://www.espace-economique.francophonie.org/IMG/pdf/Etude_IC_en_Tunisie__JAOUADI_.pdf
5. Kessab A., Bukrouh M., 2010, La politique culturelle en Algérie, Rapport pour El Mawred El Thaqafy.
6. Kessab A., 2009, La politique culturelle dans la ville d'Alger, Rapport pour l'Observatoire des Politiques Culturelle en Afrique (OCPA).
7. Medjahed Ahmed, « Après la séparation, les 10% provoquent une crise entre la culture et le patrimoine », interview dans Al Ahram Al Massai. <http://massai.ahram.org.eg/Inner.aspx?ContentID=28673>
8. Mehri Abdelhamid, 1980, Séminaire national sur l'action culturelle décentralisée, Alger, 24-25 avril 1979, Ed. Ministère de l'Information et de la Culture, janvier 1980.
9. Touzani Amina, 2003, La culture et la politique culturelle au Maroc. Éditions La croisée des chemins.
10. Zakaria Hamid, 2012, « Le _nancement de la culture au Maroc», dans Les Mercredi de Racines

پایگاه‌های اینترنتی

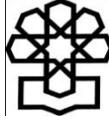
www.m-culture.gov.dz
www.minculture.gov.ma
www.ecm.gov.eg
www.diplomatie.ma
www.mof.gov.eg
www.diplomatie.gouv.fr
www.joradp.dz
www.mawred.org

دنیابن سلیمان (از کشور مغرب)

او در ۵ فوریه ۱۹۷۷ در شهر دارالبیضاء متولد شده است. هم‌اکنون دبیر منطقه‌ای شبکه ارتیرال در مغرب و شمال آفریقا می‌باشد. فارغ‌التحصیل پزشکی بوده و مدت ۸ سال در عرصه صنعت دارو مشغول بوده است و از اکتبر ۲۰۱۱ در بخش فرهنگ و هنر فعالیت می‌نماید. همچنین عضو هیئت امنای صندوق جمعیت «جدور» که در جهت رشد فرهنگی در مغرب و قاره آفریقا تلاش می‌کند، می‌باشد.

عمار کساب (از کشور الجزایر)

دکترای علوم مدیریت از مدرسه عالی تجارت در کانادا و کارشناس بین‌المللی در مدیریت سیاست‌های فرهنگی و فعال فرهنگ در الجزایر و شمال آفریقا و عضو مجمع عمومی بنیاد بین‌المللی فرهنگ و عضو مؤسس گروه عمل برای سیاست‌های فرهنگی در الجزایر می‌باشد. وی مقالات و پژوهش‌های متعددی در زمینه سیاست‌های فرهنگی، مدیریت فرهنگی و توسعه فرهنگی داشته است.

شماره مسلسل: ۱۴۹۱۵

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تجربه‌نگاری سیاستگذاری فرهنگی در کشورهای شمال آفریقا

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (گروه فرهنگ عمومی ارشاد و تبلیغ)

ترجمه: عبدالکریم شاهینی

ناظر علمی: سیدعلی کشفی

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی

ویراستار تخصصی: سیدعلی کشفی

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. سیاستگذاری فرهنگی
۲. شمال آفریقا
۳. الجزایر
۴. تونس
۵. مراکش
۶. مصر
۷. بودجه فرهنگ
۸. تمرکززدایی
۹. تبادل فرهنگی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵/۴/۲۰